

DOCUMENT GRÀFIC I HISTÒRIA ORAL: UNA APROXIMACIÓ METODOLÒGICA A L'ESTUDI DE LA VIDA QUOTIDIANA DELS TREBALLADORS INDUSTRIALS

Dolors Marín i Silvestre

Aquesta comunicació és fruit de la nostra experiència personal en el camp de la història oral. Hem cregut interessant d'intentar descriure la nostra perspectiva donada l'escassa bibliografia que hi ha publicada sobre el tema, sobretot pel que fa a la metodologia que s'utilitza per atacar temes encara força nous en el camp de la historiografia catalana. Són especialment escassos els estudis sobre les classes treballadores, tot i que en els darrers anys ja s'ha donat més importància a àrees com la història de les dones i dels nens, l'estudi monogràfic de fàbriques, colònies industrials o les autobiografies i memòries d'obriers anònims. Aquests treballs a poc a poc omplen els buits existents pel que fa a les descripcions de la vida quotidiana dels treballadors catalans i obren a la vegada perspectives noves de recerca gràcies al fet que enceten claus metodològiques innovadores en el nostre panorama cultural ¹.

La nostra perspectiva del treball històric s'insereix en la línia esmentada ja que volem que surtin a la llum les veus fins ara ignorades per la història. L'objectiu de la nostra proposta metodològica és veure quina era la percepció que els obrers i obreres de Barcelona i la seva rodalia de començament de segle, tenien sobre la seva pròpia existència. És a dir, volem definir com sentien, com percebien les situacions en què es trobaven, volem descriure quines eren les seves relacions entre ells i els seus veïns, les seves idees, els seus somnis i opcions polítiques, tot el que conformava el teixit social. Pretenem saber què els motivava a sindicalitzar-se en moments de forta repressió o per què d'altres continuaven amb els festeigs agraris, que provinents del món rural subsisteixen en una ciutat que avançava ràpidament cap a la industrialització.

El nostre objectiu és que els mateixos protagonistes del passat ens indiquin les línies per on caminaven les seves vides en els primers anys de segle -la seva infantesa- fins a l'actualitat; saber com es realitzava a la pràctica el difícil pas del món agrari al del treball a les fàbriques; com el concepte de carcasses industrials tancades i sorolloses s'enfronta al passat rural de la feina a l'aire lliure, on les tasques quotidianes vénen diluïdes en les relacions domèstiques i en els cicles naturals de plantacions i collites.

Són els protagonistes d'aquests fets qui millor poden informar-nos dels mateixos. Nosaltres pretenem prendre diversos relats per d'analitzar-los, comparar-los i contrastar-los per tal d'extreure'n els trets comuns, i així anar col·locant les peces del trencaclosques de la història. Pretenem prendre la pràctica quotidiana per relacionar-la amb els corrents històrics generals. La descripció del procés de la pròpia existència, guardat en el record, és el que ens apropa a la pròpia vida sense sortir del seu context antic i alhora ens la fa propera i fàcilment entenedora. Com a historiadors hem de fer reviure per viure el passat, només així podem copsar-lo en la seva totalitat i singularitat per descriure'l de nou i fer-lo comprensible dins del món contemporani.

Per tal de reviure el passat necessitarem fer un estudi que l'enfoqui des de diversos punts. La interdisciplinarietat és la característica essencial del nostre mètode. Amb altres ciències properes a la història podem avançar en la nostra investigació. Per actuar des d'aquest prisma interdisciplinari comptem amb l'ajut de l'antropologia, la sociologia, la literatura, etc.

En el nostre treball, encara en curs, fem ús de diverses d'aquestes disciplines, sobretot les que s'apropen a la història oral, ja que hem realitzat diverses sèries d'entrevistes a treballadors de l'Hospitalet de Llobregat i dels barris barcelonins de Poble Nou, Sants i Sant Martí de Provençals ².

Les narracions d'aquestes persones, més grans de seixanta-cinc anys, formen part del món dels nostres avis. La seva visió ens apropa a ritmes de treball que ja només existeixen en la seva memòria. A través d'ella podem refer menjars quotidians, vagues, excursions o celebracions populars.

Una de les objeccions que se'ns poden plantejar és com a través de casos particulars -les entrevistes- podem arribar a crear nexes amb els corrents històrics generals. Ens guia l'interès, com al corrent anglès del History Workshop, d'intentar alternar la visió ample, estructural i precisa a nivell conceptual amb la visió concreta fins ara intuïda pels historiadors, però encara no descrita, que defineix les seqüències concretes del marc quotidià. I encara més, Ignasi Terradas afirma que aquesta visió respon a antigues crítiques fetes a la ciència històrica; la nova història refusa la crítica i proposa «*escriure la història com una perllongació a l'experiència, no com la seva substitució. Tractar un nivell local comprensiu, concret, aferrat a la quotidianitat per tal d'analitzar-hi els temes més amplis de la història: idees, valors, moviments socials, sistemes econòmics, etc.*»³.

El mètode: història oral

La història oral, malgrat la seva denominació, s'ha de definir com a un mètode per elaborar història. En el nostre cas es tracta d'un mètode de recerca, preservació, investigació i anàlisi de la memòria popular. Les entrevistes ens permeten endinsar-nos en el marc quotidià de la vida obrera dels primers anys de segle. Emprem la tècnica de fer les entrevistes en forma d'històries de vida, és a dir, demanem als entrevistats que ens relatin la seva autobiografia. L'historiador ha de comptar amb una bona preparació teòrica pel que fa als fets històrics que a cops permeten emmarcar cronològicament determinats records (prohibicions de l'ús del català, co-educació, fets polítics, picabaralles entre fraccions, etc.), només així és possible refer els relats a posteriori i ordenar-los per tal de fer entenedora la seva transcripció i l'anàlisi. A la pràctica, aquesta formació de l'entrevistador en el camp històric permet guiar la conversa i establir una relació constructiva entrevistat-entrevistador, ja que el primer capta el coneixement del seu món i la conversa és rica i constructiva, farcida d'apreciacions i preguntes. En canvi, hem pogut constatar que la manca d'aquesta formació prèvia porta sovint als informants a realitzar un monòleg solitari que esdevé un simple relat privat de la vivor i cromacitat que caracteritza les històries de vida.

Per una altra banda, en el curs del nostre estudi ens vam trobar amb la sorpresa que progressivament anava augmentant la informació sobre les sensacions -o millor dit sobre el xoc- que es produïa en passar de realitzar feines rurals al treball a la fàbrica. Vam ampliar el nostre camp d'estudi per tal de captar millor aquesta variable i entendre alguns fragments de les històries de vida que ens oferien una informació totalment imprevista d'antuvi. Vam passar a preguntar directament, i les respostes eren esfereïdores. El ventall anava des dels que van començar a treballar als vuit o nou anys i no disposaven de temps per jugar, fins als que es trobaven ofegats en treballar en els recintes fabrils i optaven per fer de paletes o treballar a l'aire lliure a les innombrables bòviles que circumdaven Barcelona. D'altres vegades trobem un enfrontament entre els costums rurals i la vida urbana, entre el desig insatisfet de tornar al poble d'origen, que es veu mitificat pels més grans de la família, per la qual cosa resulta difícil adaptar-se a la vida urbana. També hem trobat el refús contra els patrons i encarregats per part de persones que en el món rural mai no havien treballat per compte d'altres.

Les fonts: font oral i font gràfica

En realitzar les entrevistes sempre hem demanat als nostres interlocutors la possibilitat que ens il·lustrin sobre determinats aspectes de les seves vides. Durant la conversa apareix sobre la

taula l'àlbum familiar amb un tipus de fotografies força comunes, casaments, viatges, excursions, celebracions populars o infants de la família. Quasi tots els entrevistats disposaven de les fotografies dels seus pares, de la pròpia infantesa i poca cosa més, fins que el nombre de fotografies anava creixent en els anys propers a la república i la guerra civil.

La nostra sorpresa ha estat comprovar com a les cases particulars hi ha un veritable cabdal d'informació gràfica de la vida veïnal i associativa dels anys trenta, i fins i tot dels difícils temps del primer franquisme, quan en desaparèixer la vida política i cultural a nivell oficial, aquesta es veu reclosa en els petits àmbits de la fàbrica o del grupet d'amics. D'aquests anys difícils hem obtingut diverses mostres d'aquestes activitats que van des de la reorganització clandestina dels llibertaris en excursions als voltants de Collserola, als intents de retrobar la llengua i la cultura catalana en les excursions organitzades pels joves hospitalencs de la Unió Excursionista de Catalunya. En les mateixes dates també destaquen les excursions fabrils (Can Vilumara) o les organitzades pels veïns d'alguns carrers. Tota aquesta informació encara no es pot trobar en els arxius i el més paradoxal és que els mateixos entrevistats minimitzen la seva importància. Si no hi ha una veritable campanya de sensibilització cap a aquest tema, correm el risc de perdre aquesta informació ja que amb la mort dels propietaris d'aquests àlbums familiars es perd tota la informació gràfica. A cops hem comprovat amb desil·lusió com els fills o parents d'aquestes persones es negaven a mostrar-nos les fotografies o senzillament les llençaven, tot ignorant el seu valor per a la història.

En els casos que podem disposar de fotografies durant les entrevistes, aquestes se'ns mostren com l'eina que desvetlla la memòria de l'entrevistat i al seu entorn es recorden els noms dels protagonistes, l'anècdota que les motivà, el dia o el mes en què foren realitzades, etc. A l'entorn dels personatges reapareixen les històries particulars adormides en les memòries, les cares prenen nom i cognoms. D'aquesta manera hem anat trobant part de la història local de l'Hospitalet ja que les fotografies d'abans de la guerra hi apareixen les cares dels que ja no van tornar mai més, i que van tenir un paper important en la vida associativa de la ciutat. Gràcies als fotògrafs aficionats, hem trobat veritables documents històrics com les fotografies de l'escola racionalista Ferrer i Guàrdia (1938) amb els seus mestres al front, que foren fetes per recordar la gran nevada que aquell any havia caigut sobre la ciutat. En el moment de fer aquestes fotografies s'ignorava que serien l'únic record que quedaria d'aquesta escola, ja que no hi ha cap informació bibliogràfica sobre ella, i els records orals que ens han arribat han estat a través d'aquestes fotografies.

A través de la imatge trobem el paisatge industrial ja desaparegut que se'ns mostra a l'entorn de les figures retratades. Aquest paisatge ja no existeix o bé és modificat. És un fenomen constant pel que fa al paisatge industrial barceloní, i són aquests fotògrafs aficionats els primers que en les seves excursions dominicals, pels anys seixanta, comencen a fer fotografies d'allò que saben que està a punt de ser enderrocat o que canvia significativament. Aquests paisatgistes urbans se'ns revelen com uns personatges força sensibles als canvis que s'operen en el patrimoni industrial.

Conclusions

Les fotografies provinents dels àlbums familiars sovint són les protagonistes d'una entrevista, i al seu entorn s'articula tot un univers passat. A voltes, un cop realitzada l'entrevista, l'aparició de documents gràfics permeten noves reflexions i perllonguen la conversa ja que desvetllen nous records. Una fotografia pot servir per provocar la descripció de tot un procés de treball, o per recordar quines eren les poques estones de lleure dels obrers catalans a començament de segle.

La memòria oral ajuda a les fotografies a perdre l'anonimat que posseïen en estar guardades i adquireixen tota la seva cromacitat primitiva. En qualsevol cas, la fotografia ens informa, ens assessora i ens revela dades que desconeixem, i ens mostra la veritable vida quotidiana d'una col·lectivitat.

NOTES:

1. Sobre memòries es poden consultar: Hug, E.; Rigoulot, P.: *Le Croque-rava libertaire/Memoires (1898-1980) d'un ouvrier du pays de Montbéliard*, Paris, 1980, Malva, C.: *Ma nuit et jour de jour*, Paris 1978, Legrand, L.; Craipeau, M.: *Louis Legrand, Mineur de Nord*, Paris, 1974, Blasquez, A.: *Gaston Lucas, serrurier*, Paris, 1974. A casa nostra poden consultar-se les memòries de Casajuana, José: *Gana de Vivir*, Rodez, s/d., o Fernandez Jurado, Ramón: *Memòries d'un militant obrer (1930-1942)* Barcelona, 1987 o Oliva Orrit, Juan: *Recuerdos de un libre pensador nacido en Gracia*, s/d, s/l. i Iglesias Sada, Juan: *Historia de un hombre común*, s/d, s/l. Sobre literatura proletària poden consultar-se Hoggart, R. *The uses of literacy Changin Patterns in English Mass Culture*, Boston, 1966, i Vincent, D.: *Bread, knowledge and freedom: A Study of Nineteenth-Century working class Autobiography*, Londres, 1981. Sobre estudis de vida quotidiana veure Schwartz, Olivier: *Le monde privé des ouvriers. Hommes et femmes du nord*, Paris, 1990, i sobre colònies industrials Terradas, Ignasi: *La Colònia industrial com a particularisme històric: L'Armetlla de Merola*, Barcelona, 1979. Sobre monografies locals cal destacar Mayayo i Artal, A.: *La Conca de Barberà. 1890-1939: De la crisi agrària a la guerra civil*, Montblanc, 1986.
2. Una aproximació la trobem en Marín Silvestre, Dolores: «Una primera aproximació a la vida quotidiana dels hospitalencs: 1920-1939» a *Identitats*, Estiu, 1990. En la publicació s'exposen els resultats obtinguts de 42 entrevistes.
3. Terradas, Ignasi: «La història de les estructures i la història de la vida» a *III Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma 1983.

BIBLIOGRAFIA:

- Ferrarotti, Franco. *Histoire et histoires de vie: le méthode biographique dans les sciences sociales*. París. Librairie des meridiens, 1983. 195 p. (Sociologies au quotidien).
- Folguera, Pilar. «La historia oral como fuente para el estudio de la vida cotidiana de las mujeres», a *La Mujer en la historia de España: Siglos XVI-XX* (actas de las II Jornadas de Investigación Interdisciplinaria). Madrid, 1984. Pp. 177-211.
- Joutard, Philippe. *Esas voces que nos llegan del Pasado*. México, Fondo de Cultura Económica, 1983, 384 p.
- Fraser, Ronald. *Mijas: República, guerra y franquismo en un pueblo andaluz*. Antoni Bosch, DL, 1985. 260 p.
- Guiducci, Armanda. *La donna non è gente*. Milano: Rizzole, cop., 1977. 287 p.
- Miralles i Montserrat, Joan. *La història oral: qüestionari i guia didàctica*. Palma de Mallorca: Ed. Moll, 1985. 148 p.
- Plummer Ken. *Los documentos personales: introducción a los problemas y la bibliografía del método humanista*. Madrid: Siglo XXI, 1989. 202 p.
- Samuel, Raphael. La Historia no es monopolio exclusivo de la Universidad, a *El Noticiero Universal*. Barcelona, 4-6-1985, p. 27.
- Thompson, Paul. *La voz del pasado: la historia oral*. Valencia, Ed. Alfons el Magnànim, 1988. 335 p.
- Thompson, Paul. Problemi di metodo nella storia orale en Passerini, Luisa. *Storia orale: vita quotidiana e cultura materiali della classi subalterna*. Torino: Rosemberg & Sellier, 1978. P. 4-68.
- Verdier, Yvonne. *Façons de dire, façons de faire: la laveuse, la couturière, la cuisinière*. París: Gallimard, cop. 1979, 347 p.